

Een worsteling op de speelplaats

Door: Marieke Jansen-Kellendonk

Iedere leerkracht herkent het wel, kinderen die lopen te ravotten, te duwen en te trekken aan elkaar op de speelplaats. Onder het mom van "dadelijk doen jullie elkaar pijn en is het huilen geblazen" of "het geeft onrust" wordt zo'n stoeipartij door de meeste leerkrachten met een intuïtieve actie acuut in de kiem gesmoord. "Geen discussie, stoppen ermee, we blijven van elkaar af!" Maar is dit de beste interventie?

Een gewone maandagochtend

Ik surveilleer op de speelplaats tijdens de kleine pauze. Lopend, met mijn kop koffie in de hand, kijk ik tevreden naar uitgelaten, spelende kinderen. Ik zie kinderen voetballen op het pannaveldje, touwtje springen en verstopperijtje spelen. Een enkeling zit op een bankje lekker te kletsen of Diddl-plaatjes te ruilen.

Dan krijg ik ineens mijn eigen klas in het vizier. Ik schrik. Ik zie een stuk of tien jongens bij het klimrek. Ze springen boven op elkaar, trekken aan elkaar en drukken elkaar vervolgens in een soort houdgreep op de grond. Zij worden aangemoedigd en toegejuicht door een eveneens flinke groep jongens en meisjes die boven op het klimrek staan. Enkele kinderen "filmen" het schouwspel met de bekende handgebaren en voorzien de krachtmeting van commentaar. Dit is geen pakkertje meer, dit heeft meer weg van Wrestle Mania. Verontrust snel ik naar het klimrek. Ik ben vastbesloten een einde te maken aan deze Hulk Hogan taferelen voordat het escaleert en ontaardt in een stevige vechtpartij.

Agressie onacceptabel

Waarom heb ik, en met mij velen, moeite om agressie in het spel te accepteren?

Komt dit omdat ik een vrouw ben? Omdat ik minder fysiek in de wereld sta dan mannen en daardoor eerder de behoefte voel om in te grijpen?

Heeft het te maken met de feminisering in het onderwijs, waardoor aan het gebrek aan mannelijke rolmodellen het fysieke spel langzaam steeds meer van het schoolplein verdwijnt?

Heeft het te maken met de media, waarin oorlog, agressie, zinloos geweld en alle gevolgen daarvan veel indringender over ons uitgestort worden dan vroeger?

Komt het omdat ik niet aan ouders wil of kan uitleggen dat hun kind met een blauw oog thuis komt, omdat ik geacht word een veilige omgeving te bieden?

Kortom, allemaal vragen waar ik ook niet direct het antwoord op heb. Maar duidelijk is wel dat veel leerkrachten geneigd zijn om vooral intuïtief en direct in te grijpen als er agressie in het spel is.

Op zoek naar antwoorden

Ik wilde meer weten over dit onderwerp en heb contact gezocht met drs. Bette Prakke. Zij is medewerker van het lectoraat Spel van de Hogeschool Utrecht en heeft onderzoek gedaan naar hoe leerkrachten, pedagogisch medewerkers en studenten denken over spel. Een conclusie uit het onderzoek was dat leerkrachten de neiging hebben om hun eigen gedrag te interpreteren, maar dit niet doen bij dat van de leerlingen. Zij vragen zich bijvoorbeeld niet af of en waarom kinderen de behoefte hebben om met elkaar te stoeien. Opmerkelijk was tevens dat het beeld dat de leerkracht heeft over spelsituaties in de meeste gevallen gelijk is aan dat van zijn collega's.

Prakke vertelde me welke definitie van spel over het algemeen gehanteerd wordt.

Kenmerken van spel

Spelen is vrijwillig: het gaat om niet-verplichtende bezigheden die de speler zelf kiest en waarbij hij is gericht op het spelproces. Spelen gaat gepaard met plezier: het individu wil vanuit zichzelf spelen en hoeft er niet toe worden aangezet.

Spel kent eigen regels: die regels worden gevormd door de spelers tijdens het spelen. (Fromberg & Bergen, 2006; Kwakkel-Scheffer, 2006; Miller & Almon, 2009).

Verder, dat er winst te behalen is voor je leerlingen, wanneer je als leerkracht even afstand neemt en wacht met ingrijpen in spelsituaties en alleen observeert. Prakke: "Vraag je zelf af: waarom spelen zij dit spel?" Stoeispelen zijn voor kinderen essentieel om emoties en energie er uit te laten. Eventuele boosheid kunnen ze in het spel tegen elkaar kwijt zonder er meteen op te slaan. Hierdoor worden escalaties van agressie juist vaker voorkomen. Kinderen leren in een spelsituatie rekening houden met elkaar, op elkaar wachten en elkaars grenzen respecteren. In

de dierenwereld zie je bij pups en welpen dezelfde gedragingen. Zij spelen ook om sociaal gedrag aan te leren, om grenzen te verkennen en de rangorde vast te stellen. De angst van leerkrachten dat het van kwaad tot erger wordt, is vaak onnodig. Het is wel belangrijk dat je voor kinderen een veilige situatie creëert. En die creëer je door nabij te zijn. Als je er bij bent, kun je sociale steun geven als zij erom vragen. Door kinderen de vrijheid en je vertrouwen te geven, krijgen ze de mogelijkheid om gevoelens van competentie te ervaren en zichzelf te ontwikkelen.

Stoeien is een bijzondere vorm van motorisch spel. Hier zien we een overlap met verbeeldend spel: er is sprake van vechten, maar niet van écht vechten. Als het daarin dreigt over te gaan wordt dit vaak voorkomen door de sociale druk die uitgaat van de aanwezigheid van andere kinderen. Stoeien is een vorm van lichamelijk contact zoeken, een vorm van communicatie die kinderen helpt hun gevoelens te hanteren. Van belang is dat de stoeiende kinderen de signalen verstaan die ze over en weer 'uitzenden': er zijn codes in het geding die verstaan en gedecodeerd moeten worden. De sociale en de cognitieve ontwikkeling worden door stoeien bevorderd. (Bjorklund & Brown, 1998; Johnson et al., 1999)

Terug op de speelplaats

Ik nam me voor om eens niet vanuit emotie te reageren bij een stoeispel, maar om bewust te kijken naar wat ik feitelijk zou waarnemen. Het werd een ware worsteling. Ik heb stilgestaan bij mijn eigen (voor-)oordelen en via reflectie heb ik geprobeerd mijn handelen bij te stellen.

*"Wat je denkt te zien, is meer wat je denkt dan wat je ziet."
(Theo Compennolle)*

Ik vertraag en dwing mezelf te kijken naar wat ik nu echt zie. Ik zie in ieder geval geen bloed vloeien. Een lichte geruststelling, ik kan dus rustig verder kijken. Ik zie kinderen genieten van de lichamelijke activiteit en gedreven elkaars "aanvallen" ontwijken. Ik zie ze geconcentreerd en alert duiken, schijnbewegingen maken en reageren op de bewegingen van de tegenstander. Wanneer iemand op de grond terecht komt, geeft de "belager" hem een hand en trekt hem weer omhoog. Ze laten zich niet afleiden door het joelende publiek. Ze lijken zich er eerder sterker, groter en belangrijker door te voelen. Op betrokkenheid scoren ze in ieder geval een 5. En op welbevinden, op dit moment althans, ook nog...!

Hun deelname aan het spel lijkt een keuze. Wie niet mee wil doen, maar toch mee wil genieten van de spanning, bevindt zich boven op het klimrek, in de veilige zone. Uiteindelijk loop ik rustig op de groep af, mijn gezicht op neutraal. Maar op het moment dat ik gesignaleerd word, stopt het spel direct. Hoewel ik zo niet-veroordelend mogelijk probeer te kijken, komen de deelnemers direct op mij af en steken een waar pleidooi af om mij ervan te overtuigen dat het écht héél leuk is en héél goed gaat.

'We hebben goede afspraken gemaakt, hoor!'

'We zijn 'm om de beurt en alleen als je het wilt.'

'Je mag niet aan de capuchon trekken of iemand bij zijn keel pakken.'

'En als iemand stop zegt, moet je echt stoppen.'

Ik geef aan dat ik het voor nu prima vind, maar dat ik wel in de buurt blijf. En ook dat ik er even over moet nadenken wat ik er nu eigenlijk van vind. Ik zie dat ze verbaasd zijn dat ik het spel niet direct heb beëindigd. Opgezwapt door de joelende toeschouwers op het klimrek wordt het spel weer hervat.

Kijken door je eigen bril

Het even stilstaan en nadenken bleek erg verfrissend en verhelderend. Ik herkende alle kenmerken van spel in dit stoeispel. Het spel was vrijwillig. De kinderen hadden zelf het gevoel dat ze het spel mochten kiezen. Dat bleek, omdat kinderen die minder de behoefte voelden zich fysiek te uiten, de pikorde vast te stellen of hun grenzen te verkennen en te verleggen, zich niet aansloten.

Het spel ging gepaard met zichtbaar plezier en gaf bevrediging. Het spel creëerde verbondenheid. De deelnemers sloegen elkaar vriendschappelijk op de schouders toen de pauze was afgelopen en zij terugliepen naar de klas.

Het spel kende duidelijke regels, waar eenieder zich aan moest houden. Hield iemand zich niet aan de regels, dan spraken de spelers, of anders wel het "publiek" vanaf het klimrek, het betreffende kind erop aan. Bij het maken van de regels hebben ze kennelijk van te voren goed met elkaar besproken en afgestemd wat ze wel of niet prettig vonden.

Ik vroeg enkele collega's met mij mee te kijken. Zouden zij dit stoeispel acceptabel vinden? Zouden zij dit spel verbieden of de kinderen juist de ruimte geven hun spel te spelen?

Mijn collega's vonden dit spel te ver gaan. Zij zouden, zo lieten ze mij weten, als het kinderen uit hun eigen klas zou betreffen, het spel direct beëindigen. Als redenen noemden ze bijvoorbeeld de speelplek. Het stoeien rondom het klimrek zou gevaarlijke situaties op kunnen leveren. Op nummer één in de rangorde van belangrijkheid stond de angst dat het spel zou escaleren tot een fikse vechtpartij. Een mannelijke collega gaf mij om die reden het advies stoeispe-

aan te bieden in de gymzaal. Zo zou ik toch aan de fysieke behoefte van kinderen tegemoet kunnen komen.

Iedereen kijkt zo door zijn eigen bril en reageert op zijn eigen gevoel en persoonlijke ervaring. Het was voor mij heel zinvol om met elkaar eens te spreken over hoe je denkt over spel en wat je aanvaardbaar vindt.

Enkele dagen later

Het is vrijdagochtend half 11. Ik sta met mijn kop koffie op gepaste afstand samen met mijn mannelijke collega het stoeispel te bekijken. We proberen redenen te verzinnen waarom een kind ervoor kiest om zich op de grond te laten duwen en daar kennelijk veel plezier aan beleeft.

Plotseling vliegt de deur van de aangrenzende basisschool open en een hevig geëmotioneerde leerkracht stuift naar buiten. Ze sprint op de groep af, trekt de jongen die op de grond ligt omhoog en schreeuwt tegen de rest van de groep hoe zij het in hun hoofd halen hun klasgenoot zo te pesten en te vernederen. Tegen het raam van de kleuterklas zitten twintig neusjes geplakt. Dan ziet ze mijn collega en mij staan. Ze loopt op ons af en roept ons toe hoe wij hier gewoon met onze koffie in de hand naar kunnen kijken. Of letten wij soms niet op?

Ik probeer haar uit te leggen dat dit geen vecht- of pestpartij is, maar een spel dat ik al een geruime tijd volg en dat heel gecontroleerd verloopt. Zij begrijpt het niet en wijzend op de twintig neusjes tegen het raam voegt ze er aan toe: "En zij ook niet. Zo ga je niet met elkaar om!"

De stemming bij de kinderen is ineens omgeslagen. Er wordt niet meer gejoeld en gefilmd vanaf het klimrek en er is ook in geen velden of wegen meer een Hulk Hogan te bekennen.

Het spelplezier is er voor hen af. De activiteit geeft geen bevrediging meer. Ik voel me net zo opgelaten als de kinderen. Na de worsteling met mijn eigen principes krijg ik te horen dat ik kinderen onder mijn supervisie in elkaar laat slaan. Al weet ik beter...het voelt niet goed.

Een goed idee

We besluiten maar naar de klas te gaan en spreken er in de kring verder over.

Ik hoef geen keuze meer te maken over het wel of geen toestemming verlenen voor het stoeispel. De keuze hebben de kinderen zelf al gemaakt. Zij willen niet als pesters of vechtersbazen afgeschilderd worden. Het plezier is over, het spel is uit. Door één kenmerk van spel om zeep te helpen, is het hele spel van de baan.

De jongen die op de grond lag, stelt voor om bij de kleuters langs te gaan en te vertellen dat zij niet moeten denken dat hij gepest werd, maar dat hij vrijwillig meedeed, dat het een spel was en dat hij het zelfs leuk vond. De andere kinderen vinden het een goed idee. Dan oppert iemand om morgen in de pauze te gaan buskruiten. Ik kan me er helemaal in vinden, en ben me eens te meer bewust van de uitspraak: "Wat je denkt te zien, is meer wat je denkt dan wat je ziet".

Marieke Jansen-Kellendonk

marieke_kellendonk@hotmail.com

Leerkracht obs de Bonckert

Redactielid Egoscoop

Bron

Aalsvoort, D. van den (2010) Opvattingen over spel onderzoeken: hoe doe je dat?

Zorg Primair no.7 en no.8